

HET WOORD VAN DE WEEK

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

20e jaargang nr. 1

2 januari 1967

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 6,— per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

EEN NIEUW BEGIN

Laat ik ook beginnen met U een heel goed 1967 toe te wensen. Ik zal de eerste niet zijn, en waarschijnlijk ook niet de laatste. Maar ik hoop dat dit jaar U veel voldoening zal brengen in Uw werk en Uw bezigheden en veel vriendschap en warmte. Toch is dat niet het nieuwe begin waarop de titel van mijn toespraak slaat. En ook niet het feit, dat ik dit jaar geen nieuwjaarsbrief voorlees van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond. Dat is nu twintig jaar lang gebeurd en we vonden het welletjes. Niet dat een humanist niets te zeggen zou hebben op dit moment. Integendeel. Meer dan in vele jaren achter ons, heb ik het gevoel dat de idee van het humanisme aktueel is en praktische betekenis krijgt voor enkelingen en samenleving.

Praktische betekenis: dat wil niet zeggen, dat we kant en klare oplossingen hebben aan te bieden. Humanisten zijn geen supermensen die over wondermiddelen beschikken. Dat is al vaak gezegd, maar het kan niet genoeg herhaald worden, want men schijnt dat steeds maar weer te verwachten. Zo kan „het” humanisme bijvoorbeeld ook geen oplossing bieden voor de oorlog in Vietnam. Wel zullen de afzonderlijke humanisten daar een mening over hebben. Ik kan me nauwelijks voorstellen dat er een dag voorbij gaat zonder dat een humanist (of een christen of wie ook) zich door die ellende als het ware bij de keel gegrepen voelt. Maar humanist zijn brengt niet mee, dat alle humanisten dezelfde mening hebben. Wel over de ellende en de uitzichtloosheid van de oorlog, maar niet over de manier om er uit te komen.

Dat is geen kwestie van „moed” (wat voor moed zou er nodig zijn om een radikaal geluid over Vietnam te laten horen?), maar van uitgangspunt. Want deze verscheidenheid berust op een kerngedachte van de humanistische beweging, waarover humanisten nu juist wel een gemeenschappelijk standpunt hebben, namelijk dat het de moeite waard is om mensen van één levensovertuiging bijeen te brengen, ondanks verschil

in politieke overtuiging; en dat het de moeite waard is om naar elkaar te luisteren in een land dat zo hopeloos verdeeld en verzuild is. Daarnaast zal elke humanist zijn politieke opvatting in zijn eigen politieke groepering dienen te verwerkelijken. Daar zijn die groeperingen ook voor. Maar zo kunnen humanisten ook tezamen over een breed front de betekenis van hun levensovertuiging aan de orde stellen. In een wereld die overwoekerd dreigt te worden door techniek en organisatie betekent dat: de mens aan de orde stellen. Niet door een bekrompen afwijzing van techniek en organisatie. Dat zou onze ondergang betekenen. Integendeel. Meer techniek en meer organisatie is nodig. Maar het gaat daarbij om de mensen. Dat lijkt een onschuldige gedachte, maar in de praktische uitwerking wordt het een revolutionair idee. Het stelt eisen aan de samenleving, waarin we ons met en voor elkaar verantwoordelijk moeten kunnen voelen. Het stelt eisen aan de enkeling, die met zijn eigen bestaan moet leren omgaan zonder zich in de dingen te verliezen.

Langzamerhand dringt het algemeen door dat de zogenaamde „dood van God” de mensen aan zichzelf overlaat. Sommigen ontvluchten daaraan door zich vast te klampen aan verstarde tradities. Anderen voelen zich losgeslagen en slaan wild om zich heen. Beide menen dat de onderminning van de oude moraal het einde van alle moraal betekent. Maar het humanisme doet een beroep op die tallozen die midden in het nieuwe leven staan, daarin zichzelf willen verwerkelijken en tegelijk intensief met anderen willen samenleven. Dat is hun moraal en het verleent tegelijk betekenis aan hun leven. Daardoor maken ze bij zichzelf en anderen krachten vrij, die we in onze warrige wereld broodnodig hebben.

Ik heb hier een opmerkelijk citaat bij de hand. Het gaat over de jeugd, maar het geldt dacht ik voor oud en jong. Ik zal het U voorlezen, een beetje bekort:

„De jeugd!, kent men haar? Moeten we niet

Op aanvraag gratis verkrijgbaar
Postbus 114 — Utrecht

lachen, als we alle soorten apostels over haar horen disputeren, haar tot zich zien trekken; horen verklaren, dat ze wit is of zwart of grijs, volgens de kleur die men haar opschildert om zijn ideeën te laten triomferen. De ware jeugd, dat is de jeugd die werkt, die de toekomst zal voortbrengen en niet de jeugd van de klikjes, de manifesten, de buitensporigheden. Natuurlijk!, deze maakt veel tam-tam; men hoort haar alleen. Maar als ge de onafgebroken inspanning van de anderen leerde kennen, van hen die hun mond houden, omdat hun taak hen geheel in beslag neemt! Zij verkeren met deze eeuw; zij hebben er geen enkele verwachting van verworpen". Weet U wanneer dit geschreven is en door wie? Een kleine honderd jaar geleden door Emile Zola! En het is nog aktueel.

Op die jongeren (en ouderen) rekende Zola in zijn strijd om waarachtigheid. Op die jongeren en ouderen rekenen de humanisten ook! Waarvoor? Om in een wereld die ons uit de hand dreigt te lopen gezamenlijk een nieuw uitzicht te bieden voor een gezamenlijk bestaan. Daarop zijn geestelijk werk en vorming van humanisten ge-

richt, waarbij jaarlijks een kleine tienduizend mensen betrokken zijn; daarop zijn denken, woord en geschrift gericht die honderdduizenden bereiken buiten de kleine kring van 15.000 leden. Daarvoor kiest het humanisme de langzame en moeilijke weg van de zelf-bewustwording in gemeenschap van iedereen die zich door dit program aangesproken voelt. Dit zijn geen gedachten die in de mode zijn. Het humanisme is hierin tegendraads, terwijl het versleten non-conformisme tot een massale mode geworden is. Het is radikaal omdat het de vraag van het nieuwe menszijn in een ogenschijnlijk onzinnige wereld aan de orde stelt.

Er is een zekere durf voor nodig om dit standpunt te vertegenwoordigen in een cultuur die meer vraagt naar wat schokt dan naar wat betekenis heeft. En het humanisme heeft betekenis; ook en juist voor de levenspraktijk. Het zijn vooral de psychologen die daarop hameren; en dan niet de traditionele, maar juist de moderne. Een levensovertuiging is een voorwaarde voor geestelijke gezondheid, menen we. Jongeren hebben een levensuitzicht nodig om met hun bestaan iets te kunnen beginnen; bejaarden kunnen niet zonder een levensinzicht om klaar te komen met de dood.

Mensen van middelbare leeftijd behoeven een levensvisie om hun weg te vinden in een revolutionaire wereld. Voor hen allen kan het humanisme van belang zijn als het geloof ze niets meer te zeggen heeft. Ik hoop ook voor U. Ik wens U van harte toe, dat het U aan het denken zet. Over de mogelijkheid om het leven boeiend te maken. Over de vraag wat leven met anderen eigenlijk betekent. Over de dreiging van eigengereidheid en ontbinding van de samenleving. Over de ziekte van vereenzaming en leegte die zovelen treft. Over de uitdaging om de moderne wereld voor allen bewoonbaar te maken. Over de spankracht die we behoeven om de huidige werkelijkheid van de mens om te vormen tot een menselijke werkelijkheid. Ik hoop zei ik, dat dit U aan het denken zet en aan het doen. Dat kan een ongekend nieuw begin worden.

J. P. VAN PRAAG

VREDE

De vrede ligt niet alleen in letters en verdragen, maar in het hart en de geest van alle mensen. En als zij daaruit is verdreven dan kan geen wet, geen verdrag, geen overeenkomst en geen organisatie de vrede handhaven. Laten wij daarom niet al onze verwachtingen gronden op perkament en papier — laten wij er ook naar streven de vrede, het verlangen naar vrede en de bereidheid tot vrede neer te leggen in het hart en de geest van alle mensen.

John F. Kennedy
Amerikaans president, † 1963

HET NIEUWE PROFIEL VAN DE VROUW (5)

(Overgenomen uit Mens en Wereld dd. 12-11-'66)

Waarom vormt de bestaande „vrouwkracht” nog een nauwelijks aangehoord reservoir? Om de vraag wat konkreter te stellen: waarom bestaat niet de helft van onze parlementsleden uit vrouwen? Waarom hebben in de meeste besturen en commissies en rechterlijke kolleges niet evenveel vrouwen zitting als mannen? Waarom vertoont

het percentage meisjesstudenten dat werkelijk afstudeert een dalende lijn? ¹⁾ Hoe is het te verklaren dat de rond de eeuwwisseling ingezette „emancipatie van de vrouw” in het zand geraakt schijnt te zijn? Waarom moeten vrouwen, die buitenshuis een werkkring hebben, zich heden ten dage nog zo dikwijls (trachten te) rechtvaar-

digen tegenover een kritische „Umwelt”, die de kwaliteit van een vrouw afmeet aan de witte helderheid van de lakens, die ze op maandagmorgen in de tuin te drogen hangt? Is er dan géén nieuw vrouwbeeld ontstaan; is het een sprookje dat de vrouw na 1945 een nieuw profiel vertoont? Nee, het is geen sprookje. Het nieuwe profiel kómt. Het is ten dele al zichtbaar. Maar er ligt inderdaad een raadselachtig waas overheen. Over het steeds duidelijker wordende nieuwe vrouwbeeld ligt een andere image, die maakt dat het beeld onduidelijk wordt.

Misschien is deze ingewikkelde dubbele toestand het scherpst onderkend door de Amerikaanse psychologe Betty Friedan in haar boek „The feminine mystique”²⁾. De schrijfster konstateert aan de hand van onderzoeken, dat in de laatste vijftien, twintig jaar onder de Amerikaanse vrouwen een nieuw verschijnsel, een „probleem-zonder-naam” is ontstaan. Het probleem bestaat er uit dat de vrouwen zich doodmoe voelen (ondanks vele technische hulpmiddelen voor de huishouding); zeer onvoldaan en onbevredigd zijn (ondanks het eigen huis in de suburb, de auto's enz.); in toenemende mate man en kinderen irriteren en tyranniseren; dat ze hun toevlucht zoeken in velerlei zaken, die ze weer even snel laten vallen, of dat ze in arren moede dan maar een nieuwe baby krijgen, teneinde de innerlijke leegte (letterlijk en figuurlijk) op te vullen. Het komt er op neer dat ze ongelukkig zijn; en dat ze het gevoel hebben, geen „eigen identiteit” te bezitten.

Mevrouw Friedan schildert een troosteloos beeld van de Amerikaanse vrouw van 45 jaar en jonger, aanzienlijk troostelozer dan dat van haar Mom van 60. Het naamloze probleem wordt veroorzaakt, meent ze, door de „feminine mystique”: het over-cultiveren en over-stimuleren van een gestileerde vrouwelijkheid, die geen enkel verband meer heeft met de werkelijkheid. Een patroon van vrouwelijkheid is de feminine mystique, dat uitsluitend gericht is op het eigen gezin en huis en op het beleven van de sexualiteit.

Dat de Amerikaanse vrouwen voor het sprookje van vrouwelijkheid door de knieën zijn gegaan, verklaart Betty Friedan als volgt:

1. verkeerd begrepen en niet verder ontwikkelde freudiaanse theorieën over de vrouw waren klakkeloos ingezogen en eindeloos gepopulariseerd;
2. bevindingen van de bekende anthropologe Margaret Mead, geconstateerd in kleine, afgesloten gemeenschappen in Polynesië en Nieuw-Guinea werden letterlijk toegepast op de Amerikaanse maatschappij;
3. dit Freud/Mead-mengsel van gedachten en ideeën is door de grote damesbladen en de reklaamerwereld dermate in de Amerikaanse samenleving gestampt, dat vrijwel niemand zich aan de invloed kon onttrekken.

Men was in de Verenigde Staten „rijp” om ten slachtoffer te vallen aan de feminine mystique, toen na 1945 de mannen uit de oorlog thuis kwamen. Zij brachten niet alleen verhalen mee over aanschouwde ellende en verdriet. Ze namen soms ook Europese bruiden mee, soms alleen de herinnering aan meisjes en vrouwen in Italië, Japan en Frankrijk, vrouwen die zo anders waren... De overzeese avonturen van de Amerikaanse militairen hebben er misschien mede toe bijgedragen dat de vrouwen zich massaal, koortsachtig en krampachtig gestort hebben in een jacht op vrouwelijkheid, die geen intellectuele inspanning vergde en die gouden bergen van bevrediging beloofde.

Het is ronduit tragisch, meent Betty Friedan, dat vrouwen zich laten inspinnen door zoete beloften

van „sexual fulfilment” als men schuurpoeder A gebruikt voor de gang, of gordijnstof B voor de slaapkamer. Het fraaie reclamebeeld in kleuren van het kwieke mevrouwetje, dat op hoge hakjes stralend haar toch al smetteloze huis stofzuigt, is evenmin een weergave van enige realiteit als haar in avondjurk geklede elegante zuster, die een ook al elegante koelkast aanprijst, die gelukkig nu te krijgen is in dezelfde kleur als haar robe! Mevrouw Friedan noemt dit aan de vrouw brengen „the sexual sell”.

Laten we ons geen enkele illusie maken, schrijft ze, wát ons ook door de reclame voorgetoverd wordt en wát de kursussen in „Hoe boei ik m'n man”, of „Hoe verzorg ik m'n huis/gezin/planten/dieren/vloeren enz.” ook beloven: het vervullen van huishoudelijke plichten alleen, kán geen enkele echt volwassen vrouw werkelijk innerlijke bevrediging schenken. Het zich volkomen concentreren op huis-en-gezin is geen garantie voor volmaakt geluk op sexueel gebied.

Wat we nodig hebben, schrijft Betty Friedan, is een geheel andere visie op de vorming en het onderwijs van meisjes, een soort nationaal plan, een „G.I.-Bill” voor vrouwen. Er moet een veelomvattende wetgeving komen, teneinde faciliteiten te scheppen opdat ook vrouwen, die nu ten slachtoffer zijn gevallen aan de feminine mystique, alsnog een opleiding kunnen krijgen en een bijdrage kunnen leveren aan de maatschappij. Deze bijdrage zal haar eigen identiteit weer terug kunnen geven.

Het boek van Betty Friedan is spits en soms geestig, fijn doordraverig en op den duur vervelend. Het had allemaal compakter en daardoor overtuigender gekund. De schrijfster heeft zich bovendien zó in haar probleem en haar oplossing vastgebeten, dat ze eenzijdig is. Bij iedere lezing, waar haar feminine mystique vermeld wordt, staan toehoorders op, die oprecht of verontwaardigd — al naar haar aard — meedelen, dat zij zich uiterst gelukkig voelen in hun 100 pct. huisvrouwbestaan!

Zou dit sprookje van vrouwelijkheid misschien naar ons land doorgesijpeld zijn? Zou een misleidend denken over de plaats-van-de-vrouw-vooral thuis ten gevolge kunnen hebben, dat bijvoorbeeld zo weinig meisjesstudenten echt gaan studeren? Dat ze alleen naar de universiteit trekken om de jaren tot ze trouwen aangenaam door te komen, of alleen maar om snel een geschikte man te vinden...? ³⁾ De roze-nestjes-droom zal plaatsmaken voor nuchter wasgoed en dagelijkse maaltijden; waar is dan de mogelijkheid, haar intellectuele capaciteiten te toetsen?

Ook bij ons lijkt het nieuwe profiel van de vrouw een beetje overwaasd te zijn door een geïmporteerde feminine mystique. Jammer, want het sprookje der opperste vrouwelijkheid vormt slechts een moderne verpakking van een oeroud patroon. Het zijn gewoon de reeds lang bekende drie K's (Kinder, Küche, Kirche), zónder de kerk en mét een geduchte scheut sex.

M. ROOD-DE BOER

¹⁾ Zie het in 1965 verschenen rapport van het Centraal Bureau voor de Statistiek: „Numeriek rendement, mediane studieduur en studiediscipline van enige na-oorlogse studentengeneraties (1948—1950)”.

²⁾ De eerste druk verscheen in Amerika in 1963 bij uitg. W. W. Norton; in 1965 kwam een Penguin-editie.

³⁾ Zie het artikel van W. de Ru-Schouten in de NRC van 3-4-1965: „Meisjesstudenten moeten aan de toekomst denken”.

Pribislaw e.a.

Mijn trouwe clientele weet, dat ik in het begin van het jaar graag even nakijk of er in de loop van het nieuwe jaar niet wat te herdenken valt. Graag wil ik u ook deze keer deelachtig maken van enkele opmerkelijke feiten die in 1967 een afgerond aantal jaren geleden zijn.

Om te beginnen deel ik u mee, dat het dit jaar 1900 jaar geleden zal zijn, dat zowel de apostel Paulus als Petrus gestorven zijn. Paulus moet in Rome onthoofd zijn en van Petrus deelt de katholieke overlevering mee, dat hij in Rome is gekruisigd met het hoofd omlaag. Maar, zo staat in mijn boek, niet-katholieke navorsers betwijfelen zijn verblijf te Rome. Wij zullen ons daarin niet mengen.

Iets, waarvan ik nooit had gehoord, maar dat mij voor de dynastieke geschiedenis niet zonder betekenis lijkt, is het volgende: In 1167, dus 800 jaar geleden, heeft Pribislaw uit de slavische stam der Obotriten zich laten dopen. Misschien zult gij zeggen: „Rijkelijk laat, 400 jaar na Bonifatius en 1100 jaar na Petrus en Paulus, maar wat kan mij Pribislaw de Obotriet eigenlijk schelen?”

Lees dan verder. Pribislaw regeerde over Mecklenburg en hij was de stamvader van het vorstenhuis, dat daar tot 1918 heeft geregeerd. Hij was dus ook de voorvader van ... Hendrik van Mecklenburg, van Koningin Juliana en van haar dochters. Als het zeer verdunde Obotritische bloed nog spreekt, zou de koninklijke familie de kerstening van Pribislaw kunnen herdenken.

Ik acht het ook niet zonder betekenis, dat het omstreeks 400 jaar is geleden, dat men elkaar begon te groeten door middel van 't hoedafnemen. Voor die tijd kon men zijn hoed rustig ophouden. Overigens kan iedereen constateren hoe traag zulke gewoonten veld winnen. Er zijn nog steeds mensen die de overoude zeden in ere en hun hoed op houden.

In 1467 stierf Filips de Goede, die niet zo goed was als men zou denken. Hij werd opgevolgd door Karel de Stoute, die inderdaad stout was en zonder wie de Rotterdamse wijk Charlois niet bestaan zou hebben. (Charlois is de geboorteplaats van mijn grootvader. Zonder Karel geen Charlois, zonder Charlois geen grootvader die er geboren was, zonder grootvader geen kleinzoon. Met andere woorden: zonder Karel de Stoute zou ik dit nooit geschreven kunnen hebben.)

We moeten een beetje opschieten. In 1567 kwam Alva naar ons land. Niet om feest voor te gaan vieren. In 1667 was Vondel druk aan het dicht en Rembrandt schilderde ijverig zelfportretten. In dit gedenkwaardige jaar hebben de Nederlanders bijna Engeland veroverd. De onvolprezen Samuel Pepys schrijft in zijn dagboek op 8 juni, dat je in Londen de kanonnen kon horen. Maar voorlopig maakte hij zich daarover niet ongerust en hij deelt ons tevens mee, dat hij thuis voortreffelijk heeft gedineerd met ham, Frans spek en gekookte duiven. Maar een paar dagen later schijnt het toch ernst te worden en de altijd voor-

zichtige Pepys laat zich alvast 400 pond loon uitbetalen, waar hij nog recht op had. Op de twaalfde juni hoort hij, dat de Nederlanders de ketting bij Chatham hebben stukgevaren. Aanvankelijk belet hem dat niet met een bloedverwant enige tijd te babbelen over zijn overgrootvader die in de tijd van koningin Elisabeth het aardige bedrag van 800 pond 's jaars te verteren had. Een dag later begon hij de zaken toch duister in te zien. Hij stuurde zijn vader en zijn vrouw naar het platteland met 1300 pond. Zelf deed hij nog een gordel om met 300 pond om voorlopig gedekt te zijn. Maar hij bleef in Londen hoewel daar een algemene paniek heerste. Gelukkig trokken de Nederlanders later weer af.

Vijftig jaar later is in Pruisen de leerplicht ingevoerd, hetgeen overigens niet wilde zeggen, dat iedereen nu ook naar school ging, want honderd jaar later was nog steeds 8% van de bevolking analfaabeet. Tweehonderd jaar geleden is een nieuwe spinmachine uitgevonden en een electriciemachine met een glazen plaat. De uitvindingen waren niet van de lucht. In 1817, 150 jaar geleden dus, heeft de loopfiets of draisine zijn intocht gedaan.

Honderd jaar geleden: Het eerste deel van Marx' Kapital verschijnt. Maar omdat de natuur alles in evenwicht wil houden is tegelijk Alfred Hugenberg geboren, die later Hitler een handje zou helpen. In hetzelfde jaar zijn ook John Galsworthy en Hedwig Courths Mahler geboren van wie de laatste ongetwijfeld meer gelezen is dan de eerste. Het heeft mij een schok gegeven te lezen dat in 1867 ook de schone blauwe Donau is vervaardigd, de wals dan, en nog zitten wij er mee.

Vijftig jaar geleden: Wereldoorlog. Maar ook zijn Freud en Jung druk bezig boeken te schrijven. En tot mijn verrassing zie ik, dat in dat jaar de DIN oftewel de Deutsche Industrie Norm is ingevoerd, waar ik met mijn filmpjes altijd zo'n moeite heb.

In 1927 is het program van de NSDAP gepubliceerd en in 1937 was er een heleboel nationaal-socialistische narigheid. In Berlijn is een televisie-zender in gebruik genomen. Prinses Juliana trouwde met prins Bernhard. John D. Rockefeller stierf. In zijn beste tijd had hij een vermogen van 5½ miljard en een jaarlijks inkomen van ruim f 250 miljoen. Hij maakte dus vijf percent van zijn geld, heel bescheiden.

In 1947 vloog een heer in 79 uur om de aarde. Dat was 24 maal zo vlug als Phileas Fogg reisde, maar veel langzamer dan de ruimtevaarders die het nu in anderhalf uur doen. Er waren destijds in de Verenigde Staten 80.000 waarzeggers en -zegsters, want al is de waarheid nog zo snel de leugen achterhaalt haar wel.

Tenslotte is het tien jaar geleden, dat de eerste Loenik de lucht in ging. Dat is ook alweer ouwe koek, hoewel het altijd nog spannend is te horen van vier-drie-twee-een-zero en hopla daar gaat-ie naar de maan.

Over 1977 kan ik u helaas niets meedelen. Of: helaas? Neen. Gelukkig maar.

H.H.

uitzendingen van het humanistisch verbond

Maandag 9 januari 19.40 uur: Mevr. M. Rood-de Boer: „Modern mensbeeld”.

Maandag 16 januari 19.40 uur: H. J. J. Lips: „Verkering en verlovings”.

Maandag 23 januari 19.40 uur: Libbe van der Wal: „En wat zegt een humanist ervan”.

Wij vragen voorts Uw aandacht voor een lezing voor de A.V.R.O. microfoon

Dinsdag 17 januari 19.05 uur: Ontmoeting der levensovertuigingen.